

NOWE STANOWISKO *TEUCRIUM SCORODONIA* L. (LAMIACEAE)
W WIELKOPOLSCENEW LOCALITY OF *TEUCRIUM SCORODONIA* L. (LAMIACEAE) IN THE
WIELKOPOLSKA REGION (W POLAND)

ANETA CZARNA, MICHAŁ IDCZAK

A. Czarna, Katedra Botaniki, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Wojska Polskiego 71 C, 60-625 Poznań, Poland, e-mail: aneta.czarna@up.poznan.pl; <https://orcid.org/0000-0002-8687-7019>

M. Idczak, Nadleśnictwo Pniewy, ul. Wolności 4, 62-045 Pniewy, Poland, e-mail: michal.idczak@poznan.lasy.gov.pl

ABSTRACT. A new locality of rare plant species, *Teucrium scorodonia*, in the Wielkopolska region was found in 2020 in the Pniewy Forest District, Wielonek Forest Range. The plants grew at the edges of a mature pine forest and of a young pine forest, within a patch about 300 m long. The population was composed of about 4000 flowering shoots, which produced numerous fruits. It seems to be of natural origin, as it is strongly linked with pine forest, flourishing, and located far away from buildings.

KEY WORDS: *Teucrium scorodonia*, Pniewy Forest District, rare plants, Wielonek Forest Range, Wielkopolska region, Poland

Teucrium scorodonia L. 1753, ożanka nierównoząbkowa z rodziny jasnotowatych (Lamiaceae), jest to rodzimy gatunek w Europie, na Maderze i w Tunezji (PLANTS OF THE WORLD... 2021). Należy do bylin lub półkrzewów o długich kłęczach.

Status gatunku w polskiej florze jest niejednoznaczny i wymaga ujednoczenia. Ożanka jest uważana za gatunek zadomowiony w Polsce, wyłącznie o synantropijnych stanowiskach (ZAJĄC & ZAJĄC 2001); być może w zachodniej Polsce gatunek rodzimy (TOKARSKA-GUZIŁ & in. 2012). Według MIRKA & in. (2002, 2020) jest to takson o niepewnym statusie w kraju. Z kolei SZAFER & in. (1986) podali, że dziko występuje rzadko i prawdopodobnie tylko na zachodnich krańcach Pomorza i na Dolnym Śląsku, dalej na wschód zapewne tylko jako postać dziedzicząca. W kluczu RUTKOWSKIEGO (1998) widnieje zapis, że na zachodzie jest miejscami zawleczona. Według PAWŁOWSKIEJ (1967) rodzima być może tylko w wysuniętej najbardziej na zachód części Pomorza Zachodniego i Dolnego Śląska, w pozostałej części Pomorza Zachodniego i Dolnego Śląska oraz na Górnym Śląsku, a także na Pojezierzu Mazurskim, koło Ciechocinka, Poznania i w okolicach Żywca prawdopodobnie tylko zawleczona.

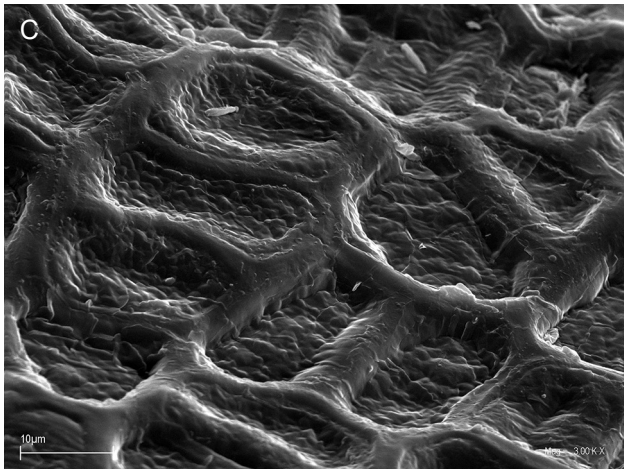
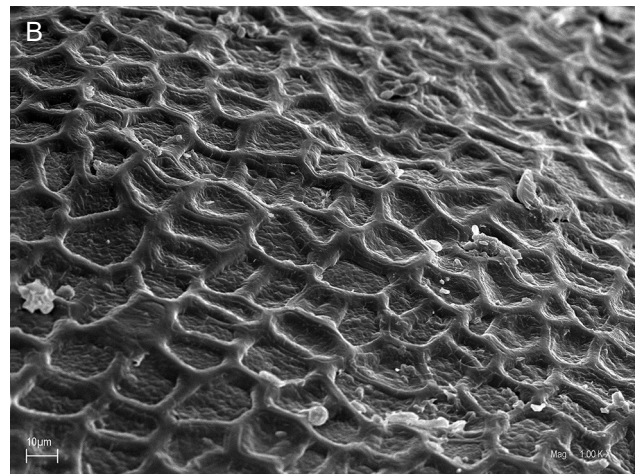
Według SZAFERA & in. (1986) omawiany gatunek rośnie w lasach i zaroślach, z kolei w kluczu RUTKOWSKIEGO (1998) widnieje zapis – widne lasy, zarośla i przydroża. Natomiast według PAWŁOWSKIEJ (1967) gatunek występuje w zaroślach, widnych lasach, nadto zawleczony – w parkach, na przydrożach, torach i dworcach kolejowych.

Teucrium scorodonia o zielonożółtych kwiatach kwitnie w lipcu, sierpniu i we wrześniu (ryc. 1A, 1B). Dorasta do 73 cm wysokości. Liście o blaszce jajowatej lub podłużnie jajowatej, o brzegu karbowanym, szczytce zaokrąglonej, nasadzie sercowatej, rzadziej uciętej, z obu stron owłosione. Kwiaty, po jednym lub dwa w kątach drobnych przysadek, są zebrane w jednostronne szczytowe oraz boczne grona. Korona od 8 do 10 mm długości, o rurce dłuższej i węższej od kielicha. Pręciki o nitkach spłaszczonych i wydatnie owłosionych, mało wystające z korony. Kielich od 4 do 5,5 mm długości, w dole jednostronnie rozdęty, z pierścieniem włosków od wewnątrz (ryc. 2A) i z pięcioma ząbkami wyciągniętymi w ostki. Rozłupki o długiej bliźnie zajmującej 1/3 długości owocu, ciemnobrązowe, prawie okrągławe lub szeroko odwrotnie jajowate o długości od 0,97 do 1,72 mm

Ryc. 1. Ożanka nierównoząbkowa *Teucrium scorodonia* w najliczniejszym skupieniu przy młodniku sosnowym (zdj. 2) w Leśnictwie Wielonek, Nadleśnictwo Pniewy (fot. A. Czarna, 30.07.2020): A – widok na populację, B – pojedynczy dojrzewający okaz

Fig. 1. *Teucrium scorodonia* in its largest patch beside a young pine forest (relevé no. 2) in Wielonek Forest Range, Pniewy Forest District (photo: A. Czarna, 30 July 2020): A – local population; B – a single maturing individual

Ryc. 2. Wybrane cechy mikromorfologiczne *Teucrium scorodonia* w skaningowym mikroskopie elektronowym (SEM): A – wejście do kielicha ($\times 51$), B – skulptura rozłupki od strony grzbietowej ($\times 1000$), C – skulptura rozłupki od strony grzbietowej ($\times 3000$)

Fig. 2. Selected micromorphological features of *Teucrium scorodonia* in a scanning electron microscope (SEM): A – entrance of calyx ($\times 51$), B – dorsal view of fruit ($\times 1000$), C – dorsal view of fruit ($\times 3000$)

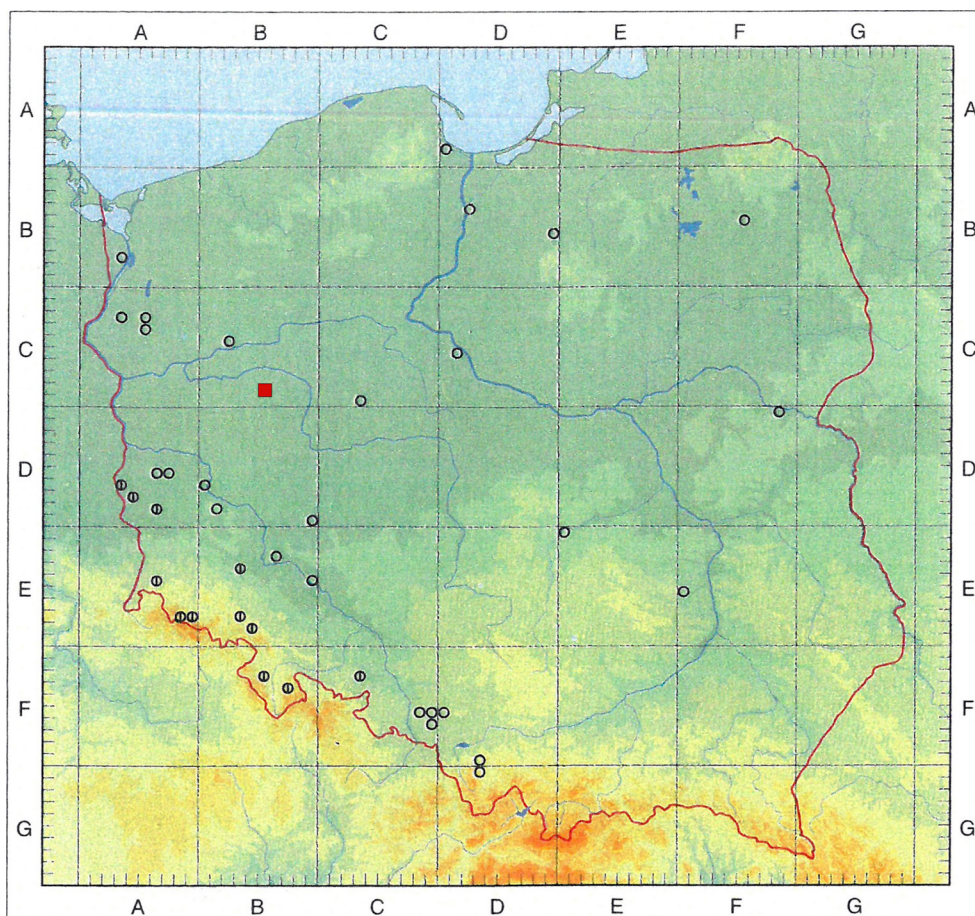
i szerokości od 0,94 do 1,49 mm, po dwie w kielichu, widziane gołym okiem są gładkie, a w mikroskopie skaningowym SEM o skulpturze siatkowatej z okami zwykle czterokątnymi, rzadziej trzy-, pięcio- i sześciokątnymi – wszystkie o łagodnych, zaokrąglonych kątach (ryc. 2A). Ściany antyklinalne bardzo wyraźnie zaznaczone, wyniesione i wałkowate, a ściany peryklinalne drobno marszczone na całej powierzchni (ryc. 2B). Powyższa charakterystyka powstała na podstawie obserwacji okazów zebranych na nowym stanowisku z Wielkopolski. Dane ilościowe określano na podstawie 10 pomiarów, a jakościowe na podstawie pięciu cech. Celem ustalenia cech mikromorfologicznych było sprawdzenie, czy gatunek jest w jakikolwiek sposób przystosowany do rozprzestrzeniania się na mniejsze lub większe odległości. Tytułowy gatunek ma trzy podgatunki (TUTIN & WOOD 1972), na nowym stanowisku wszystkie okazy należały do subsp. *scorodonia*.

Z terenu Wielkopolski podano dotychczas jedno notowanie, zlokalizowane w kwadracie ATPOL CC93 (ZAJĄC & ZAJĄC 2001). Nowe stanowisko *Teucrium scorodonia* znajduje się w powiecie szamotulskim, gminie Ostroróg, około 2 km na SE od miejscowości Zapust, w oddziale 366a Leśnictwa Wielonek,

Nadleśnictwa Pniewy. Stanowisko jest usytuowane na skraju boru sosnowego (zdz. 1 i 3) i młódznika sosnowego (zdz. 2), przy piaszczystej drodze. Populacja występuje w kwadracie ATPOL BC85, ustalonym zgodnie z założeniami metodycznymi (ZAJĄC 1978) (ryc. 3). Rozciąga się na długości około 300 m, między współrzędnymi – na północnym krańcu populacji 52.36114°N, 16.25686°E, a na południowym 52.35959°N, 16.25847°E. Skład florystyczny płatów z udziałem *Teucrium scorodonia* przedstawiają poniższe trzy zdjęcie fitosocjologiczne, które wykonano metodą Braun-Blanqueta z pewnymi modyfikacjami (FUKAREK 1967)

Zdz. 1. Leśnictwo Wielonek. Skraj boru sosnowego na szerokości 0,5 m. Data: 30.07.2020, powierzchnia zdjęcia 10 m², koordynaty: 52.36019°N, 16.25816°E, A: *Pinus sylvestris* 2.2, B: *Betula pubescens* +, C: *Teucrium scorodonia* 3.3, *Deschampsia flexuosa* 1.1, *Agrostis capillaris* +, *Calamagrostis epigejos* +, *Melampyrum pratense* +, *Vaccinium myrtillus* +, *Quercus robur* r.

Zdz. 2. Leśnictwo Wielonek. Skraj młódznika sosnowego. Data: 30.07.2020, powierzchnia zdjęcia 10 m², koordynaty: 52.36012°N, 16.25825°E, B: *Betula pendula* +, C: *Teucrium scorodonia* 5.5, *Achil-*

Ryc. 3. Rozmieszczenie ozanki nierównoząbkowej *Teucrium scorodonia* w Polsce (według ZAJĄC & ZAJĄC 2001, uzupełnione): czerwony kwadrat – nowe stanowisko

Fig. 3. Distribution of *Teucrium scorodonia* in Poland (according to ZAJĄC & ZAJĄC 2001, modified): red square – new locality

lea millefolium +, *Agrostis capillaris* +, *Calamagrostis epigejos* +, *Elymus repens* +, *Deschampsia flexuosa* +, *Hypericum perforatum* +, *Pinus sylvestris* +, *Tanacetum vulgare* r.

Zdj. 3. Leśnictwo Wielonek. Skraj boru sosnowego na szerokości 1 m. Data: 30.07.2020, powierzchnia zdjęcia 10 m², koordynaty: 52.36114°N, 16.25803°E, A: *Pinus sylvestris* 4.4, B: *Frangula alnus* +, C: *Deschampsia flexuosa* 3.3, *Teucrium scorodonia* 3.3, *Vaccinium myrtillus* 2.2, *Quercus robur* +, *Rubus idaeus* +, *Calamagrostis epigejos* r, *Dryopteris carthusiana* r, *Dryopteris filix-mas* r, *Luzula pilosa* r, *Melampyrum pratense* r, *Sorbus aucuparia* r, *Urtica dioica* r.

Populacja *Teucrium scorodonia* z leśnictwa Wielonek wydaje się naturalna, ponieważ wykazuje duże przywiązanie do boru sosnowego, a osiąga duże pokrycie w miejscu silnie nasłonecznionym (zdj. 1), znajduje się w dużej odległości od zabudowań i wytwarza liczne pędy, które obficie kwitną i zawiązują liczne owoce.

Zagrożeniem dla populacji może być wyrąb lasu, a także ruch samochodów poza granice drogi polnej. Warto postawić tablicę informacyjną o tym gatunku przy najliczniejszym skupieniu (zdj. 1), co może uchronić go przed zniszczeniem, a także poddać to miejsce monitorowaniu przez Nadleśnictwo Pniewy.

LITERATURA

- FUKAREK F. (1967): Fitosocjologia. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. (2002): Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. Vol. 1. Biodiversity of Poland. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. (2020): Vascular plants of Poland, an annotated checklist. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- PAWŁOWSKA S. (1967): *Teucrium* L., Ożanka. W: B. Pawłowski (red.). Flora Polska. Rośliny naczyniowe Polski i ziem ościennych. Tom 11. PWN, Warszawa–Kraków: 83–90.
- PLANTS OF THE WORLD ONLINE, <https://powo.science.kew.org>; dostęp: 12.11.2021.
- RUTKOWSKI L. (1998): Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SZAFER W., KULCZYŃSKI S., PAWŁOWSKI B. (1986): Rośliny polskie. PWN, Warszawa.
- TOKARSKA-GUZIŁ B., DAJDOK Z., ZAJĄC M., ZAJĄC A., URBISZ A., DANIELEWICZ W., HOŁDYŃSKI CZ. (2012): Rośliny obcego pochodzenia w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków inwazyjnych. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa.
- TUTIN T.G., WOOD D. (1972): *Teucrium* L. W: T.G. Tutin, V.H. Heywood, A.A. Burges, D.M. Moore, D.H. Valentine, S.M. Walters, D.A. Webb (red.). Flora Europaea, Vol. 3. Dipsacaceae to Myoporaceae. Cambridge University Press, Cambridge: 131–135.
- ZAJĄC A. (1978): Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”. Wiadomości Botaniczne 22(3): 145–155.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) (2001): Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.